

Tożsamość seksualna młodzieży niedostosowanej społecznie przebywającej w placówkach resocjalizacyjnych

Sexual identity of socially maladjusted youth staying in rehabilitation facilities

Streszczenie:

Celem pracy było zbadanie tożsamości seksualnej młodzieży niedostosowanej społecznie przebywającej w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych (grupa właściwa) oraz w młodzieżowych ośrodkach socjoterapii (grupa kontrolna). Badania deklaratywne prowadzono za pomocą narzędzia badawczego własnego autorstwa. W badaniach własnych wyodrębniono grupę osób deklarujących się jako heteroseksualne ze skłonnościami biseksualnymi. Osoby te nie określiły siebie jako biseksualne czy homoseksualne. Co może stanowić pewien przełom w prowadzeniu badań tożsamości seksualnej młodzieży nie tylko niedostosowanej społecznie i przebywającej w instytucjach totalnych ale również na grupie adolescentów żyjących w środowiskach pozainstytucjonalnych.

Słowa kluczowe: Tożsamość seksualna, młodzież niedostosowana społecznie, placówki resocjalizacyjne.

Abstract:

The aim of the study was to examine the sexual identity of socially maladjusted youth staying in youth educational centers (the main group) and in youth sociotherapy centers (the control group). Declarative research was conducted using a research tool of our own design. In our own research, a group of people declaring themselves heterosexual with bisexual tendencies was identified. These people did not identify themselves as bisexual or homosexual. This may constitute a breakthrough in conducting research on the sexual identity of young people, not only socially maladjusted and living in total institutions, but also on a group of adolescents living in non-institutional environments.

Keywords: Sexual identity, socially maladjusted youth, rehabilitation facilities.

Wprowadzenie

Tożsamość seksualna stanowi ważny komponent osobowości człowieka, a jej kształtowanie się jest szczególnie intensywne w okresie dorastania. W przypadku młodzieży niedostosowanej społecznie, przebywającej w placówkach resocjalizacyjnych, proces ten często bywa zaburzony przez wiele czynników, takich jak przemoc, brak akceptacji, homofobia czy wciąż ograniczony dostęp do rzetelnej edukacji seksualnej. W artykule omówione zostaną główne czynniki wpływające na kształtowanie się tożsamości seksualnej w kontekście środowiska instytucjonalnego, a także potrzeby i wyzwania jakie spoczywają na dyrekcji placówki oraz wychowawcach. Zaprezentowane zostaną wyniki badań własnych tożsamości seksualnej badanej młodzieży prowadzone w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych oraz młodzieżowych ośrodkach socjoterapii wraz z analizą porównawczą w zakresie typów deklarowanej tożsamości seksualnej. Badania prowadzono za pomocą kwestionariusza tożsamości seksualnej własnego autorstwa.

Tożsamość seksualna człowieka i jej charakterystyka

W literaturze przedmiotu orientacja seksualna definiowana jest jako trwała skłonność seksualna do osoby lub osób konkretnej płci, emocjonalny pociąg fizyczny do innej osoby oraz zachowania seksualne, które wynikają z konkretnej orientacji seksualnej i stan ten wykazuje cechy trwałości w cyklu życia człowieka. Z definicji tej wynika, że orientacja seksualna jest u człowieka niezmienna. Zgodnie z tym przy ustalaniu orientacji seksualnej młodzieży w badaniach własnych uznano, że należy posługiwać się terminem *tożsamość seksualna*, ponieważ pociąg seksualny do osoby konkretnej płci badanej młodzieży może ulec zmianie na przestrzeni lat, zważywszy na to, że młodzież znajduje się w okresie adolescencji, a ponadto przebywa w izolacji społecznej oraz w środowisku jednopłciowym i wybór partnera seksualnego może wynikać z ograniczonych możliwości w tym zakresie. Jest on niejako narzucony przez sytuację społeczną osób badanych. Odczuwanie skłonności seksualnych do osób konkretnej płci może ulegać zmianom na przestrzeni życia danej osoby. W przypadku badanej młodzieży pobudzenie seksualne oraz aktywność seksualna z osobami płci własnej może mieć podłoże sytuacyjne z powodu braku możliwości nawiązywania kontaktów seksualnych z osobami płci przeciwnej, więc kwestię tę brano pod uwagę przy analizie wyników badań. Wyróżniamy trzy orientacje seksualne: orientację heteroseksualną (skłonność seksualna do osób płci przeciwnej), orientację homoseksualną (skłonność seksualna do osób własnej płci) oraz orientację biseksualną (skłonność seksualna do osób zarówno płci przeciwnej, jak i płci własnej). Ponadto wyróżniamy jeszcze orientację aseksualną (brak skłonności seksualnych zarówno do osób płci przeciwnej, jak również do osób własnej płci). Poglądy naukowców zajmujących się tą problematyką są w tej kwestii podzielone. W pracy nie podjęto analizy aseksualności, ponieważ w badaniach przyjęto, że próba diagnozowania aseksualności w tej grupie badanej jest obciążona dużym błędem diagnostycznym z powodu okresu adolescencji u badanej młodzieży oraz funkcjonowania w środowisku zamkniętym i do tego w środowisku jednopłciowym. Zdaniem L. Reiter „tożsamość seksualna może mieć związek z innymi wymiarami orientacji, czyli z zachowaniami seksualnymi i pożądaniem, ale nie musi”¹. Podobieństwo orientacji nieheteroseksualnych do orientacji heteroseksualnych pod względem emocjonalnym oraz relacyjnym sprawiło, że homoseksualizm został wykreślony w dziewiątej rewizji Międzynarodowego Klucza Diagnoz Chorób Psychiczych WHO. Analogicznie nie znalazł się homoseksualizm w kategoriach rozpoznania dewiacji seksualnych w Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób Psychiczych i Problemów Zdrowotnych ICD-10, a tym bardziej w ICD-11. M. Foucault uważał, że tożsamości seksualne mają charakter społeczny i historyczny, czyli w taki sam sposób traktowana jest seksualność człowieka przez społeczeństwo, jak również tożsamość seksualna². Kwestia tego, w jaki sposób tożsamości seksualne są tworzone i podtrzymywane w życiu codziennym, nie została przez Foucaulta

¹ L. Reiter, *Sexual orientation, sexual identity, and the question of choice*, Clinical Social Work Journal 1989, t.17(2), s. 138–150, cyt. za: K. Grunt-Mejer, G. Iniewicz, *Psychospołeczne korelaty orientacji seksualnej, Orientacja seksualna źródła i konteksty*, (red.) W.Ł. Dragan, G. Iniewicz, Wyd. PWN, Warszawa 2020, s. 22.

² C.G. Toboła, *Seksualność młodzieży niedostosowanej społecznie z lekką niepełnosprawnością intelektualną przebywającej w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych*. Wyd. PAMNS, Poznań 2024, s. 30.

wyjaśniona³. Jak pisze S. Seidman, „pojęcie heteroseksualista pojawiło się w literaturze naukowej i medycznej w latach dziewięćdziesiątych XIX wieku. Heteroseksualność definiowano jako tożsamość opartą na pociągu seksualnym do osób przeciwnej płci”⁴. Kwestie związane z prokreacją nie zostały ujęte w tej definicji. Pociąg seksualny został oddzielony od prokreacji i to wydaje się słuszne. Wówczas heteroseksualność uznano za normalny kierunek pociągu seksualnego natomiast za nienormalny kierunek pociągu seksualnego uznano homoseksualizm⁵. Ale jak wiadomo seks nie służy tylko celom prokreacyjnym. Przecież celem nie każdego stosunku seksualnego jest zapłodnienie a wręcz partnerzy często dążą do tego aby nie doszło do zapłodnienia co jest oczywiście zrozumiałe. Człowiek ma prawo do szczęścia, radości i zadowolenia w trakcie aktu seksualnego i jeżeli taki stan może osiągnąć przez kontakty homoseksualne lub biseksualne, to dlaczego miałby rezygnować z tych kontaktów? Czy tylko dlatego, że nie podoba się to osobom heteroseksualnym? To ich problem, jeżeli nie potrafią bądź nie chcą zaakceptować tego, że nie każdy człowiek jest i musi być heteroseksualny. Czy dlatego, że zachowanie seksualne nie wpisuje się w przyjętą powszechnie normę przez społeczeństwo, w którym żyje? Może wreszcie nadszedł czas aby dokonać zmiany tej normy, która to nie przystaje do dzisiejszych realiów i współczesnej wiedzy naukowej? Pytania stawiane przeze mnie są oczywiście retoryczne, a odpowiedź powinna być oczywista i znana. Bezspornie człowiek powinien zaspokajać swoje potrzeby seksualne zgodnie ze swoją tożsamością seksualną i z preferowanym przez siebie partnerem seksualnym kierując się dodatkowo aspektem dobrowolnej zgody na kontakt seksualny oraz kwestiami związanymi z bezpieczeństwem zdrowotnym (choroby przenoszone drogą płciową). Kontakty homoseksualne nie spełniają kryteriów użyteczności społecznej, ponieważ nie prowadzą do prokreacji. Fakt ten jest bezsporny, ale czy w seksie chodzi tylko o prokreację? A inne aspekty kontaktów seksualnych są nieistotne? Oczywiście, że tak nie jest, ponieważ seksualność to ogromne spektrum ludzkich zachowań, a prokreacja jest tylko jednym z tych aspektów i nie jest najważniejsza i często niecelowa. Zdaniem S. Seidmana na początku XX wieku większość autorów oraz przedstawicieli różnych grup społecznych dokonywało określania tożsamości seksualnej człowieka na podstawie odczuwania pociągu seksualnego do osób tej samej czy przeciwnej płci⁶. Z. Freud postrzegał instynkt seksualny w kategoriach odczuwania rozkoszy, a nie w kategoriach prokreacji⁷. Wspomniany autor określał osoby heteroseksualne jako osoby odczuwające popęd seksualny do osób odmiennej płci, nie zagłębiając się w kwestie związane z prokreacją. Ten kierunek myślenia o heteroseksualności wydaje się być właściwy i powinien być nadal utrzymywany. Oddzielenie kwestii prokreacyjnej w heteroseksualności był wynikiem zmian społecznych, jakie zaszły na początku XX wieku i tym samym kryzysu tożsamości płciowej oraz połączenia ról społecznych kobiet i mężczyzn, które to role przez większość XIX wieku były odmienne⁸. Mężczyźni zajmowali się utrzymywaniem rodziny, natomiast kobiety były przypisane do ról domowych związanych z opieką nad dziećmi oraz prowadzeniem domu.

³ Ibidem, s. 30.

⁴ S. Seidman, *Spoleczne tworzenie seksualności*, Wyd. PWN, Warszawa 2012, s. 91.

⁵ Ibidem, s. 91.

⁶ Ibidem, s. 91.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

Ta sytuacja zaczęła ulegać zmianom w pierwszych dziesięcioleciach XX wieku. Kobiety zaczęły pełnić role zawodowe, zdobywały wykształcenie. Mężczyźni coraz częściej podejmowali prace w fabrykach, zakładach lub urzędach, odchodząc od dotychczasowego modelu funkcjonowania zawodowego, polegającego np. na uprawie roli, prowadzeniu gospodarstwa, polowaniach. Mężczyźni coraz powszechniej kładli nacisk na zdobywanie wykształcenia. Życie ludności zaczęło się zmieniać i w ten sposób role kobiece pomieszały się z męskimi, a męskie z kobiecymi. Mężczyźni podejmowali również prace domowe, np. podczas nieobecności żony, która pracowała w systemie zmianowym; wówczas mąż wykonywał czynności domowe i związane z opieką nad dziećmi. Mężczyźni robili więc to, co niegdyś robiły tylko kobiety. Ten stan utrzymywał się jednak do pewnego momentu. Kobiety ze względu na uzyskanie samodzielności związanej z pełnieniem ról zawodowych, a tym samym niezależnością finansową poczuły niezależność od swoich mężów i coraz częściej wybierały życie samodzielne, rozwodząc się i wychowując samotnie dzieci lub rezygnując z macierzyństwa z powodu „robienia” kariery zawodowej czy naukowej. Kobiety nareszcie mogły stanowić o sobie i swoim życiu, bez pozostawiania w cieniu swych mężów. To było bardzo ważne i potrzebne. Zmiany, jakie zachodziły w kwestii rozumienia i podejścia do tożsamości seksualnej, są efektem wieloletniego procesu. Ten proces ciągle trwa i jest tworzony społecznie, tak samo jak seksualność, która również jest tworzona społecznie⁹. Utrzymujący się długotrwały nacisk na tożsamość heteroseksualną doprowadził do wytworzenia się niebezpiecznej kultury homofobi¹⁰. Zgodnie z tym, co pisze S. Seidman, „ponieważ heteroseksualność stała się ważnym sposobem demonstrowania normalnej tożsamości seksualnej i płciowej, homoseksualność zaczęto uważać za rodzaj dewiacji. Przedmiotem potępienia stał się nie tylko pociąg seksualny do osób tej samej płci, lecz także odstępstwo od norm płci kulturowej, interpretowane jako oznaka homoseksualności. Doprowadziło to do tego, że mężczyźni i kobiety bali się ujawniać jakiegokolwiek cechy związane z płcią kulturową, które odbiegały od norm męskiej męskości i kobiecej kobiecości. System seksualny, który brutalnie narzucał normę heteroseksualności, miał na celu wzmocnienie kruchego porządku płciowo-kulturowego”¹¹. Szczególnie łatwo było to zauważalne w społeczeństwach w których panował ustrój socjalistyczny. Podsumowując wybrane teorie dotyczące tożsamości seksualnej, warto odnieść się do poglądów J. Weeksa, który badał tożsamość seksualną rozumianą jako zjawisko społeczne i historyczne. Badacz ten seksualność w kontekście społecznym ujmując następująco: „po pierwsze [...] nie możemy już przeciwstawiać „seksu” „społeczeństwu”, jakby to były dwie odrębne dziedziny. Po drugie większość ludzi zdaje sobie sprawę ze społecznej różnorodności form, poglądów, ideologii i zachowań seksualnych. Istnieje [...] wiele historii seksualności [...]. Po trzecie [...] musimy dostrzec, że seksualność jest rezultatem złożonych procesów społecznych – zróżnicowanych praktyk społecznych, które nadają znaczenie ludzkim działaniom [...] oraz zmaganiom między tymi, którzy mają władzę definiowania i regulowania [seksualności], a tymi, którzy jej się opierają. Seksualność nie jest czymś danym – jest wynikiem negocjacji i konfliktów”¹². Wynika z tego, że o

⁹ C.G. Toboła, *Seksualność młodzieży...*, op. cit., s. 32.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ S. Seidman, *Społeczne tworzenie...*, op. cit. s. 93.

¹² J. Weeks, *Sexuality*, London 1986, cyt. za: S. Seidman, op. cit., s. 71.

seksualność trzeba nieustannie walczyć, ponieważ podlega ona przemianom społecznym, politycznym i kulturowym.

Warunki życia panujące w placówkach resocjalizacyjnych a rozwój tożsamości seksualnej młodzieży niedostosowanej społecznie

Młodzież trafiająca do placówek resocjalizacyjnych to najczęściej osoby z trudną historią rodzinną, problemami wychowawczymi i konfliktami z prawem. Nierzadko są to osoby z zaburzeniami więzi, traumy emocjonalnej, zaburzeniami zachowania lub cechami osobowości dyssocjalnej¹³. Ich rozwój psychoseksualny może być wtórnie zaburzony na skutek nieprawidłowej socjalizacji, braku bezpiecznego przywiązania oraz ekspozycji na przemoc¹⁴. Tożsamość seksualna odnosi się do sposobu, w jaki jednostka rozumie i określa swoją seksualność, w tym orientację seksualną, tożsamość płciową oraz sposób wyrażania siebie¹⁵. Proces ten – zgodnie z koncepcją Eriksona – zachodzi przede wszystkim w adolescencji, czyli w okresie budowania „ja”¹⁶. Brak odpowiednich warunków wsparcia psychicznego i społecznego może prowadzić do wewnętrznych konfliktów, wyparcia lub autoagresji. Ograniczony dostęp do zróżnicowanych modeli ról płciowych i relacji interpersonalnych w placówkach resocjalizacyjnych może prowadzić do uproszczonych i stereotypowych wyobrażeń o seksualności¹⁷. Brakuje też rzetelnych źródeł wiedzy a edukacja seksualna w takich placówkach jest często pomijana lub prowadzona powierzchownie i ta sytuacja powoduje izolację młodzieży i brak odpowiednich wzorców. Przemoc rówieśnicza, w tym homofobiczne komentarze i wykluczenie społeczne, są powszechne w instytucjach totalnych jakimi są placówki resocjalizacyjne¹⁸. Osoby nieheteronormatywne są często zmuszone do ukrywania swojej tożsamości, co wiąże się z ryzykiem wystąpienia depresji, zaburzeniami lękowymi oraz samookaleczeniami¹⁹. Relacje wychowanków placówek z kadrą wychowawczą bywają najczęściej formalne, często połączone z brakiem empatii i zrozumienia dla trudnych tematów, jak seksualność czy tożsamość płciowa²⁰. Wobec takiej sytuacji młodzież nie czuje się bezpiecznie, by mówić otwarcie o swoich przeżyciach i potrzebach. Część wychowanków może wykorzystywać seksualność jako mechanizm obronny do manipulowania innymi lub uzyskiwania kontroli – np. przez hiperaktywność seksualną, agresję seksualną lub wycofanie²¹. Seksualność staje się wtedy narzędziem przetrwania, a nie autentycznym wyrazem siebie. W pracy

¹³ M. Konopczyński, *Pedagogika resocjalizacyjna*, Wyd. PWN, Warszawa 2013, s. 127.

¹⁴ M. Heine, *Doświadczenia przemocy a tożsamość młodzieży w placówkach resocjalizacyjnych*, *Resocjalizacja Polska*, nr 9 (2015), s. 98–112.

¹⁵ Z. Izdebski, *Sexualność Polaków na początku XXI wieku*, Wyd. UW, Warszawa 2012, s. 21–23.

¹⁶ E. H. Erikson, *Tożsamość a cykl życia*, Wyd. Zysk i S-ka, Poznań 2004, s. 55–74.

¹⁷ K. Wąż, *Socjalizacja seksualna młodzieży w placówkach opiekuńczo-wychowawczych*, *Opieka, Wychowanie, Terapia*, nr 2 (2017), s. 45–58.

¹⁸ A. Kołodziej, *Homofobia w środowiskach zamkniętych. Studium przypadku MOW*, *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, nr 7 (2018), s. 15–22.

¹⁹ A. Giza-Poleszczuk, M. Kacperczyk, *Samookaleczenia i ryzyko samobójcze wśród młodzieży LGBTQ+*, *Psychiatria Polska*, tom 54, nr 3 (2020), s. 415–430.

²⁰ B. Urban, M. Machel (red.), *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, tom 2, Wyd. PWN, Warszawa 2008, s. 359–361.

²¹ J. Szymański, *Seksualność młodzieży z zaburzeniami zachowania*, [w:] *Psychologia Wychowawcza*, nr 3 (2016), s. 72–80.

wychowawczej z młodzieżą w placówkach resocjalizacyjnych jak również w placówkach opiekuńczo-wychowawczych brakuje spójnej polityki w zakresie wspierania różnorodności seksualnej. Kadra pedagogiczna dość często nie posiada odpowiednich kompetencji do pracy z młodzieżą LGBTQ+, a instytucje te nie promuje otwartości i tolerancji dla osób różnorodnych seksualnie²². Tą trudną sytuację potęgują jeszcze naciski polityczne na dyrekcję placówki, która to z kolei wywiera naciski na wychowawców pracujących w tych placówkach. Dyrektorzy placówek resocjalizacyjnych i opiekuńczo-wychowawczych z obawy o utratę stanowiska ulegają tym naciskom i wymagają podporządkowania się pracujących w tych placówkach wychowawców. Wychowawcy z obawy o utratę pracy najczęściej poddają się tym naciskom. Niepokorni wobec systemu wychowawcy mają problemy lub tracą pracę. Wobec opisywanej sytuacji potrzebne są natychmiastowe zmiany systemowe obejmujące szkolenia dla kadry, wsparcie psychologiczne dla młodzieży, obecność edukatorów seksualnych oraz programy profilaktyczne przeciwdziałające przemocy i wykluczeniu.

Metodologia badań własnych

Na miejsce badań wybrano młodzieżowe ośrodki wychowawcze (grupa właściwa) oraz młodzieżowe ośrodki psychoterapii (grupa kontrolna) ze względu na przebywanie w tych placówkach młodzieży niedostosowanej społecznie.

Grupę badaną stanowili chłopcy i dziewczęta w normie intelektualnej w wieku od 16 do 18 lat poddani procesowi resocjalizacji i przebywający w instytucji totalnej, jaką jest młodzieżowy ośrodek wychowawczy (MOW) oraz młodzieżowy ośrodek socjoterapii (MOS). Badania prowadzono w latach 2024-2025 w 12 ośrodkach na terenie Polski.

Celem badań w niniejszej pracy jest zdobycie wiedzy na temat deklarowanej tożsamości seksualnej badanej młodzieży przebywającej w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych (MOW) oraz w młodzieżowych ośrodkach socjoterapii (MOS).

Problemy badawcze sformułowano w postaci jednego pytania głównego, dwóch pytań szczegółowych oraz jednego pytania zależnościowego.

Problem główny sformułowano w postaci następującego pytania:

Czy młodzież przebywająca w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych różni się pod względem typów deklarowanej tożsamości seksualnej od młodzieży przebywającej w młodzieżowych ośrodkach socjoterapii?

Problemy szczegółowe sformułowano w postaci następujących pytań:

1. Jaka jest deklarowana tożsamość seksualna badanej młodzieży przebywającej w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych?
2. Jaka jest deklarowana tożsamość seksualna badanej młodzieży przebywającej w młodzieżowych ośrodkach socjoterapii?

Problem zależnościowy sformułowano w postaci następującego pytania:

Jaka zależność zachodzi między deklarowaną tożsamością seksualną badanej młodzieży w zależności od Ich płci biologicznej oraz od rodzaju placówki w której przebywają osoby badane?

²² Zob. Fundacja równość.org.pl, *Raport o sytuacji osób LGBTQ+ w placówkach opiekuńczo-wychowawczych*, Warszawa 2021.

Główna zmienna zależna w badaniach własnych to:

- tożsamość seksualna.

Na którą składają się następujące zmienne szczegółowe:

- tożsamość heteroseksualna,
- tożsamość biseksualna,
- tożsamość homoseksualna,
- tożsamość heteroseksualna ze skłonnościami biseksualnymi.

Pomiaru tych zmiennych szczegółowych dokonano za pomocą Kwestionariusza Tożsamości Seksualnej (KTS) – autorstwo własne.

Pierwsza główna zmienna niezależna w badaniach własnych to:

- płeć biologiczna badanej młodzieży.

Na którą składają się następujące zmienne szczegółowe:

- płeć męska,
- płeć żeńska.

Druga główna zmienna niezależna w badaniach własnych to:

- rodzaj placówki resocjalizacyjnej w której przebywa badana młodzież

Na którą składają się następujące zmienne szczegółowe:

- Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy (MOW),
- Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii (MOS).

Pomiaru tych zmiennych szczegółowych dokonano za pomocą Kwestionariusza Wywiadu – Metryczka – autorstwo własne.

Charakterystyka narzędzi badawczych zastosowanych do pomiaru zmiennych szczegółowych

Kwestionariusz Tożsamości Seksualnej (KTS)

Kwestionariusz jest narzędziem badawczym własnego autorstwa. Służy do badania tożsamości seksualnej: heteroseksualnej, homoseksualnej, biseksualnej, jak również tożsamości heteroseksualnej ze skłonnościami biseksualnymi. Składa się z 9 pytań. Badany po przeczytaniu pytań ustosunkowuje się do nich przez zaznaczenie właściwej odpowiedzi. Narzędzie pozwala na ustalenie tożsamości seksualnej osoby poddanej badaniu w sposób deklaracyjny. Poniżej przedstawiono opisywany kwestionariusz.

Kwestionariusz Tożsamości Seksualnej (KTS)²³

(autorstwo własne)²⁴

Instrukcja:

Proszę uważnie przeczytać wszystkie pytania i po dokładnym zastanowieniu się udzielić właściwej odpowiedzi zaznaczając właściwą odpowiedź **TAK** lub **NIE**

1. Czy w ostatnim pół roku myślałeś/aś wyłącznie o kontaktach seksualnych z osobą przeciwnej płci?

TAK NIE

2. Czy w ostatnim pół roku myślałeś/aś często o kontaktach seksualnych z osobami przeciwnej płci?

TAK NIE

3. Czy w ostatnim pół roku myślałeś/aś przeważnie o kontaktach seksualnych z osobami przeciwnej płci?

TAK NIE

4. Czy w ostatnim pół roku tak samo często myślałeś/aś o kontaktach seksualnych z osobą przeciwnej płci i o kontaktach seksualnych z osobą własnej płci?

TAK NIE

5. Czy gdyby zdarzyła się taka sytuacja, że mógłbyś/mogłabyś odbyć stosunek seksualny z osobą tej samej płci i warunki do tego byłyby odpowiednie (bez ryzyka, że ktoś to zobaczy, czy przeszkodzi) to zdecydowałbyś/zdecydowałabyś się na odbycie stosunku?

TAK NIE

6. Czy w ostatnim pół roku myślałeś/aś wyłącznie o kontaktach seksualnych z osobą własnej płci?

TAK NIE

7. Czy w ostatnim pół roku myślałeś/aś często o kontaktach seksualnych z osobami własnej płci?

TAK NIE

8. Czy w ostatnim pół roku myślałeś/aś przeważnie o kontaktach seksualnych z osobami własnej płci?

TAK NIE

9. Czy w ostatnim pół roku nie myślałeś/aś wcale o kontaktach seksualnych zarówno z osobami płci przeciwnej jak również z osobami płci własnej?

TAK NIE

Kwestionariusz Wywiadu-Metryczka (KWM)

Kwestionariusz jest narzędziem badawczym własnego autorstwa. Służy do ustalenia płci biologicznej osób badanych oraz określenia rodzaju placówki w której przebywają osoby badane. Składa się z 2 pytań.

²³ C.G. Toboła, *Seksualność młodzieży...*, op. cit. s. 203-204.

²⁴ Posługiwanie się narzędziem w celu prowadzenia badań oraz publikowanie wyników badań uzyskanych za pomocą tego narzędzia wymaga zgody autora.

Kwestionariusz Wywiadu-Metryczka (KWM)

(autorstwo własne)

Instrukcja:

Proszę uważnie przeczytać wszystkie pytania i zaznaczyć właściwą odpowiedź.

1. Jaka jest Twoja płeć biologiczna:
 - Jestem mężczyzną,
 - Jestem kobietą
2. Placówka w której przebywam to:
 - Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy (MOW),
 - Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii (MOS).

Procedura badań

Procedura badań młodzieży przebywającej w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych jak i przebywających w młodzieżowych ośrodkach socjoterapii polegała na rozdaniu narzędzi badawczych i dokonania objaśnień, w jaki sposób badani mają udzielać odpowiedzi na pytania zawarte w narzędziach badawczych. Badania odbywały się grupowo, w niewielkich grupach młodzieży przebywającej w sali lekcyjnej. Poinformowano badanych, że w razie wątpliwości oraz problemów w zrozumieniu pytań, mogą w każdej chwili zadawać pytania badającemu.

Badaniami została objęta następująca grupa badana:

- 100 chłopców przebywających w MOW,
- 100 dziewcząt przebywających w MOW,
- 100 chłopców przebywających w MOS,
- 100 dziewcząt przebywających w MOS.

Badani zostali podzieleni ze względu na płeć biologiczną (męską oraz żeńską), oraz ze względu na rodzaj placówki w jakiej przebywają (młodzieżowy ośrodek wychowawczy oraz młodzieżowy ośrodek socjoterapii).

Poniższa tabela przedstawia podział osób badanych ze względu na płeć biologiczną.

Tabela 1. Podział osób badanych ze względu na płeć biologiczną (N=400).

1. Płeć osób badanych	N	%
Chłopcy	200	50,0%
Dziewczęta	200	50,0%
Ogółem	400	100,0%

Źródło: Badania własne.

Poniższa tabela przedstawia podział osób badanych ze względu na rodzaj placówki w której przebywają osoby badane.

Tabela 2. Podział osób badanych ze względu na rodzaj placówki w której przebywają osoby badane (N=400).

2. Podział osób badanych ze względu na rodzaj placówki w której przebywają osoby badane	N	%
Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy (MOW)	200	50,0%
Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii (MOS)	200	50,0%
Ogółem	400	100,0%

Źródło: Badania własne.

Deklarowana tożsamość seksualna młodzieży niedostosowanej społecznie w badaniach własnych

W badaniach własnych posłużono się terminem *tożsamość seksualna* zamiast terminem *orientacja seksualna*, mając świadomość zmian zachodzących w seksuologii w ostatnich latach i odchodzenia od stosowania terminu *orientacja* na rzecz terminu *tożsamość*. W XIX wieku zaczęto podchodzić do kwestii orientacji seksualnej w sposób zmedykalizowany. Zmiana spojrzenia na kwestię orientacji seksualnej nastąpiła w wyniku procesu ewolucji w seksuologii pod koniec XX wieku, co przyczyniło się do wyjścia seksuologii poza dyskurs medyczny, który był uprzednio dyskursem dominującym i pozwoliło to na inne pojmowanie orientacji seksualnej, inny sposób jej postrzegania i rozumowania. Duże znaczenie odegrały w tym procesie nauki humanistyczne oraz społeczne, które podnosiły argumenty, aby nie dzielono ludzi na ograniczone kategorie, czyli orientacje heteroseksualną, homoseksualną czy biseksualną. Homoseksualność określano wówczas jako wadę u człowieka, perwersję lub chorobę psychiczną, a nie jako naturalną cechę występującą w populacji ludzkiej. Klasyfikowano orientację seksualną na podstawie podejmowanych przez człowieka określonych zachowań seksualnych. Posługiwanie się terminem *orientacja seksualna* powoduje, że definiowana jest ona jako cecha stała, która jest niepodatna na zmiany w cyklu życia człowieka, a wiemy obecnie, że tak nie jest, bo współczesna nauka zmieniła podejście do tej kwestii i wiemy już, że aktywność seksualna może być motywowana kulturowo lub sytuacyjnie, jak również może być eksperymentowana z partnerami płci przeciwnej oraz płci własnej. W przypadku badania młodzieży należy ten fakt brać pod uwagę, szczególnie w przypadku młodzieży żyjącej w warunkach izolacji społecznej, ponieważ izolacja społeczna powoduje ograniczony repertuar zachowań seksualnych oraz możliwości realizowania potrzeb i pragnień seksualnych. Z tego powodu w badaniach własnych posłużono się terminem *tożsamość seksualna*. Izolacja społeczna połączona z życiem w środowisku jednopłciowym dodatkowo ogranicza możliwości realizacji potrzeb seksualnych z preferowanym seksualnie partnerem i następuje wybór partnera seksualnego, który jest dostępny w danej sytuacji życiowej, a niekoniecznie jest preferowanym partnerem seksualnym przez daną osobę. Samookreślenie siebie w ramach przyjętej klasyfikacji tożsamości seksualnej rodzi pewne problemy natury diagnostycznej, ponieważ osoba badana sama określa siebie w ramach przyjętej klasyfikacji tożsamości seksualnej. W sytuacji, gdy osoba badana w przeszłości podejmowała kontakty seksualne z osobą/osobami tej samej płci, lecz obecnie podejmuje kontakty seksualne z osobą/osobami

przeciwnej płci, to pojawia się dylemat w kwestii określenia siebie w ramach przyjętych klasyfikacji tożsamości seksualnej. Pojawia się zatem pytanie, jak osoba badana powinna w takim przypadku definiować swoją tożsamość seksualną? Czy biorąc pod uwagę obecną sytuację, czy całokształt doświadczeń seksualnych? Może deklarować swoją tożsamość seksualną jako tożsamość homoseksualną, biseksualną lub heteroseksualną. W zależności od własnego uznania i podejścia do kwestii oceny typu tożsamości. Zatem badanie tożsamości seksualnej zwłaszcza osób rozpoczynających życie seksualne oraz przy uwzględnieniu sytuacji społecznej, w jakiej osoby badane znajdują się obecnie (przymusowa izolacja społeczna, środowisko jednopłciowe, utrudnione warunki do realizacji potrzeb seksualnych spowodowane umieszczeniem w instytucji totalnej), jest badaniem deklaratywnym o niskiej precyzji w kwestii wyników badań. Należy uznać, że powtórne wykonanie badań po pewnym czasie w tej samej grupie badanej mogłoby dać inne wyniki, na co wpływ może mieć również sytuacja spowodowana pojawieniem się nowych doświadczeń seksualnych oraz innym spojrzeniem na własną seksualność, lub zmianą sytuacji życiowej po opuszczeniu placówki.

W badaniach własnych wyodrębniono osoby, które deklarowały, że choć są osobami posiadającymi tożsamość heteroseksualną, mają również skłonności do podejmowania kontaktów biseksualnych, lecz mimo to nie uważają siebie za osoby biseksualne. Dlatego w badaniach własnych przyjęto taką klasyfikację tożsamości seksualnej, nadając jej nazwę „osoby deklarujące się jako heteroseksualne ze skłonnościami biseksualnymi”. W badaniach deklaratywnych tożsamości seksualnej nie podjęto kwestii związanej z częstotliwością kontaktów biseksualnych w tej grupie badanej oraz innych czynników, np. nasilenie skłonności do podejmowania kontaktów biseksualnych np. w zależności od pory roku, czy innych czynników, wymagania wobec partnerów w kwestii ich tożsamości seksualnej, czy podejmują badani kontakty biseksualne z osobami również biseksualnymi, czy wymóg ten nie musi być spełniony, czy występują różnice w nasileniu potrzeb kontaktów biseksualnych? Przyjęto hipotezę, że jeżeli osoby badane określają siebie jako heteroseksualne ze skłonnościami biseksualnymi, to prawdopodobnie kontakty biseksualne nie są w tej grupie badanej dominujące i przeważają skłonności do podejmowania kontaktów heteroseksualnych, a stosunki biseksualne mogą mieć jedynie charakter epizodyczny.

Wyniki badań własnych

W wyniku przeprowadzonych badań własnych uzyskano odpowiedź na pierwsze pytanie szczegółowe, które sformułowano następująco:

1. Jaka jest deklarowana tożsamość seksualna badanej młodzieży przebywającej w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych?

Badana młodzież przebywająca w MOW deklaruje następujące typy tożsamości seksualnej: tożsamość heteroseksualną deklaruje 49 osób badanych, co stanowi 24,5% ogółu osób badanych, tożsamość biseksualną deklarują 22 osoby badane, co stanowi 11,0% ogółu osób badanych, tożsamość homoseksualną deklarują 52 osoby badane, co stanowi 26,0% ogółu osób badanych, tożsamość heteroseksualną ze skłonnościami biseksualnymi deklaruje 77 osób badanych, co stanowi 38,5% ogółu osób badanych.

W poniższej tabeli przedstawiono wyniki badań deklarowanej tożsamości seksualnej badanej młodzieży przebywającej w MOW na podstawie Kwestionariusza Tożsamości Seksualnej (KTS) bez podziału na płeć.

Tabela 3. Deklarowana tożsamość seksualna badanej młodzieży bez podziału na płeć przebywającej w MOW na podstawie Kwestionariusza Tożsamości Seksualnej (KTS), (N=400).

Deklarowana tożsamość seksualna osób badanych przebywających w MOW	N CH MOW²⁵ DZ MOW²⁶	%
Heteroseksualna	49	24,5
Biseksualna	22	11,0
Homoseksualna	52	26,0
Osoby deklarujące się jako heteroseksualne ze skłonnościami biseksualnymi ²⁷	77	38,5
Ogółem	200	100,0%

Źródło: Badania własne.

W wyniku przeprowadzonych badań własnych uzyskano odpowiedź na drugie pytanie szczegółowe, które sformułowano następująco:

2. Jaka jest deklarowana tożsamość seksualna badanej młodzieży przebywającej w młodzieżowych ośrodkach socjoterapii?

Badana młodzież przebywająca w MOS deklaruje następujące typy tożsamości seksualnej: tożsamość heteroseksualną deklaruje 55 osób badanych, co stanowi 27,5% ogółu osób badanych, tożsamość biseksualną deklaruje 33 osoby badane, co stanowi 16,5% ogółu osób badanych, tożsamość homoseksualną deklaruje 45 osób badanych, co stanowi 22,5% ogółu osób badanych, tożsamość heteroseksualną ze skłonnościami biseksualnymi deklaruje 67 osób badanych, co stanowi 33,5% ogółu osób badanych.

²⁵ Wyjaśnienie skrótu: Chłopcy przebywający w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych.

²⁶ Wyjaśnienie skrótu: Dziewczeta przebywające w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych.

²⁷ Osoby te nie deklarują, że są biseksualne lub homoseksualne. Stanowią odrębną grupę w badaniach własnych.

W poniższej tabeli przedstawiono wyniki badań deklarowanej tożsamości seksualnej badanej młodzieży przebywającej w MOS na podstawie Kwestionariusza Tożsamości Seksualnej (KTS) bez podziału na płeć.

Tabela 4. Deklarowana tożsamość seksualna badanej młodzieży bez podziału na płeć przebywającej w MOS na podstawie Kwestionariusza Tożsamości Seksualnej (KTS), (N=400).

Deklarowana tożsamość seksualna osób badanych przebywających w MOS	N CH MOS²⁸ DZ MOS²⁹	%
Heteroseksualna	55	27,5
Biseksualna	33	16,5
Homoseksualna	45	22,5
Osoby deklarujące się jako heteroseksualne ze skłonnościami biseksualnymi ³⁰	67	33,5
Ogółem	200	100,0%

Źródło: Badania własne.

W wyniku przeprowadzonych badań własnych uzyskano odpowiedź na pytanie zależnościowe, które sformułowano następująco:

Jaka zależność zachodzi między deklarowaną tożsamością seksualną badanej młodzieży w zależności od Ich płci biologicznej oraz od rodzaju placówki w której przebywają badane osoby?

Badani chłopcy przebywający w MOW deklarują następujące typy tożsamości seksualnej: tożsamość heteroseksualną deklaruje 30 osób badanych, co stanowi 30,0% ogółu osób badanych, tożsamość biseksualną deklarują 4 osoby badane, co stanowi 4,0% ogółu osób badanych, tożsamość homoseksualną deklaruje 20 osób badanych, co stanowi 20,0% ogółu osób badanych, tożsamość heteroseksualną ze skłonnościami biseksualnymi deklaruje 46 osób badanych, co stanowi 46,0% ogółu osób badanych.

Badane dziewczęta przebywające w MOW deklarują następujące typy tożsamości seksualnej: tożsamość heteroseksualną deklaruje 19 osób badanych, co stanowi 19,0% ogółu osób badanych, tożsamość biseksualną deklaruje 18 osób badanych, co stanowi 18,0% ogółu osób badanych, tożsamość homoseksualną deklarują 32 osoby badane, co stanowi 32,0% ogółu osób badanych, tożsamość heteroseksualną ze skłonnościami biseksualnymi deklaruje 31 osób badanych, co stanowi 31,0% ogółu osób badanych.

Badani chłopcy przebywający w MOS deklarują następujące typy tożsamości seksualnej: tożsamość heteroseksualną deklarują 33 osoby badane, co stanowi 33,0% ogółu osób badanych, tożsamość biseksualną deklaruje 9 osób badanych, co stanowi 9,0% ogółu osób badanych, tożsamość homoseksualną deklaruje 16 osób badanych, co stanowi 16,0% ogółu osób badanych, tożsamość heteroseksualną ze skłonnościami biseksualnymi deklarują 42 osoby badane, co stanowi 42,0% ogółu osób badanych.

Badane dziewczęta przebywające w MOS deklarują następujące typy tożsamości seksualnej: tożsamość heteroseksualną deklarują 22 osoby badane, co stanowi 22,0% ogółu

²⁸ Wyjaśnienie skrótu: Chłopcy przebywający w Młodzieżowych Ośrodkach Socjoterapii.

²⁹ Wyjaśnienie skrótu: Dziewczęta przebywające w Młodzieżowych Ośrodkach Socjoterapii.

³⁰ Osoby te nie deklarują, że są biseksualne lub homoseksualne. Stanowią odrębną grupę w badaniach własnych.

osób badanych, tożsamość biseksualną deklarują 24 osoby badane, co stanowi 24,0% ogółu osób badanych, tożsamość homoseksualną deklaruje 29 osób badanych, co stanowi 29,0% ogółu osób badanych, tożsamość heteroseksualną ze skłonnościami biseksualnymi deklaruje 25 osób badanych, co stanowi 25,0% ogółu osób badanych.

W poniższej tabeli przedstawiono wyniki badań deklarowanej tożsamości seksualnej badanej młodzieży w zależności od Ich płci biologicznej i rodzaju placówki w której przebywają badane osoby na podstawie Kwestionariusza Tożsamości Seksualnej (KTS).

Tabela 5. Deklarowana tożsamość seksualna badanej młodzieży w zależności od Ich płci biologicznej i rodzaju placówki w której przebywają badane osoby na podstawie Kwestionariusza Tożsamości Seksualnej (KTS), (N=400).

Odpowiedzi osób badanych na pytania zawarte w Kwestionariuszu Tożsamości Seksualnej (KTS)		Charakterystyka osób badanych ze względu na płeć oraz rodzaj placówki w której przebywają badane osoby			
		CH MOW ³¹	DZ MOW ³²	CH MOS ³³	DZ MOS ³⁴
Heteroseksualna	N	30	19	33	22
	%	30,0	19,0	33,0	22,0
Biseksualna	N	4	18	9	24
	%	4,0	18,0	9,0	24,0
Homoseksualna	N	20	32	16	29
	%	20,0	32,0	16,0	29,0
Osoby deklarujące się jako heteroseksualne ze skłonnościami biseksualnymi ³⁵	N	46	31	42	25
	%	46,0	31,0	42,0	25,0
Ogółem	N	100	100	100	100
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Badania własne.

W wyniku przeprowadzonych badań własnych oraz uzyskaniu odpowiedzi na dwa pytania szczegółowe oraz na jedno pytanie zależnościowe uzyskano odpowiedź na pytanie główne w niniejszej pracy, które brzmi następująco:

Czy młodzież przebywająca w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych różni się pod względem typów deklarowanej tożsamości seksualnej od młodzieży przebywającej w młodzieżowych ośrodkach socjoterapii?

W wyniku przeprowadzonych badań własnych stwierdzono, że u badanej młodzieży, zarówno chłopców jak i dziewcząt przebywających w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych oraz w młodzieżowych ośrodkach socjoterapii dominującą tożsamością seksualną jest tożsamość heteroseksualna ze skłonnościami biseksualnymi, następnie tożsamość heteroseksualna a po niej tożsamość homoseksualna. Tożsamość biseksualną

³¹ Wyjaśnienie skrótu: Chłopcy przebywający w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych.

³² Wyjaśnienie skrótu: Dziewczeta przebywające w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych.

³³ Wyjaśnienie skrótu: Chłopcy przebywający w Młodzieżowych Ośrodkach Socjoterapii.

³⁴ Wyjaśnienie skrótu: Dziewczeta przebywające w Młodzieżowych Ośrodkach Socjoterapii.

³⁵ Osoby te nie deklarują, że są biseksualne lub homoseksualne. Stanowią odrębną grupę w badaniach własnych.

deklaruje niewiele osób badanych w stosunku do innych deklarowanych typów tożsamości seksualnej. W wyniku badań własnych stwierdzono, że nie zachodzą istotne różnice w typach deklarowanej tożsamości seksualnej w badanej grupie właściwej (MOW) oraz badanej grupie kontrolnej (MOS).

Podsumowanie

Pobyt młodzieży w okresie adolescencji w instytucji totalnej, do jakiej niewątpliwie należy zaliczyć młodzieżowe ośrodki wychowawcze oraz młodzieżowe ośrodki socjoterapii stanowi szczególne i zarazem niesprzyjające warunki do ich rozwoju psychoseksualnego, co może stanowić przyczynę zaburzonych zachowań seksualnych, rozwoju zaburzonych preferencji seksualnych oraz tworzenia tożsamości seksualnej. Izolacja społeczna w warunkach ośrodków wychowawczych dla młodzieży niedostosowanej społecznie pociąga za sobą dodatkowe następstwa, chociażby w postaci procesów stygmatyzacji., co stanowi dodatkowy problem. Rozwój seksualności i problemy jakie napotyka młodzież przebywająca w placówkach resocjalizacyjnych w okresie adolescencji stanowi problem nie tylko dla niej samej, ale także dla dyrekcji oraz wychowawców zatrudnionych w tych placówkach. Młodzież przebywająca w instytucji totalnej postrzegana jest przez dyrektorów i wychowawców w kategoriach braku seksualności lub problemów z nią związanych, natomiast tożsamość seksualna inna niż heteroseksualna postrzegana jest w kategoriach wady, którą, gdyby istniała taka możliwość, należałoby poprawić, zmieniając tożsamość na jedynie Ich zdaniem słuszną, czyli heteroseksualną. Takie są niestety realia dotyczące postrzegania seksualności i funkcjonowania młodzieży w jej obszarze podczas pobytu w ośrodkach. Taka postawa personelu tych placówek nie sprzyja prawidłowemu funkcjonowaniu młodzieży w obszarze seksualności, prawidłowego rozwoju tożsamości seksualnej oraz nie jest czynnikiem ułatwiającym proces resocjalizacji.

Bibliografia

- Erikson E.H., *Tożsamość a cykl życia*, Wyd. Zys i S-ka, Poznań 2004.
- Fundacja równość.org.pl, *Raport o sytuacji osób LGBTQ+ w placówkach opiekuńczo-wychowawczych*, Warszawa 2021.
- Giza-Poleszczuk A., Kacperczyk M., *Samookaleczenia i ryzyko samobójcze wśród młodzieży LGBTQ+*, *Psychiatria Polska*, tom 54, nr 3 (2020).
- Grunt-Mejer K., Iniewicz G., *Psychospołeczne korelaty orientacji seksualnej, Orientacja seksualna źródła i konteksty*, (red.) W.Ł. Dragan, G. Iniewicz, Wyd. PWN, Warszawa 2020.
- Heine M., *Doświadczenia przemocy a tożsamość młodzieży w placówkach resocjalizacyjnych*, *Resocjalizacja Polska*, nr 9 (2015).
- Izdebski Z., *Seksualność Polaków na początku XXI wieku*, Wyd. UW, Warszawa 2012.
- Kołodziej A., *Homofobia w środowiskach zamkniętych. Studium przypadku MOW*, *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, nr 7 (2018).
- Konopczyński M., *Pedagogika resocjalizacyjna*. Wyd. PWN. Warszawa 2013.
- Seidman S., *Społeczne tworzenie seksualności*, Wyd. PWN, Warszawa 2012.
- Szymański J., *Seksualność młodzieży z zaburzeniami zachowania*, *Psychologia Wychowawcza*, nr 3 (2016).

- Toboła C.G., *Seksualność młodzieży niedostosowanej społecznie z lekką niepełnosprawnością intelektualną przebywającej w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych*. Wyd. PAMNS, Poznań 2024.
- Urban B., Machel M., (red.), *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, tom 2, Wyd. PWN, Warszawa 2008.
- Wąż K., *Socjalizacja seksualna młodzieży w placówkach opiekuńczo-wychowawczych*, *Opieka, Wychowanie, Terapia*, nr 2 (2017).
- Weeks J., *Sexuality*, London 1986.